

Streszczenie

Mgr Olga Dussart

Psychologiczne konsekwencje traumatycznych doświadczeń u młodzieży z opieki zastępczej. Rola wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych i kreatywności

Liczba dzieci przebywających w pieczy zastępczej jest w Polsce wysoka (75,3 tys. w roku 2023). Są to dzieci i młodzież w wieku od 0 do 18 lat, pozbawione całkowicie lub częściowo opieki rodziny naturalnej. W tej grupie znajduje się 17,2 tys. osób, które przebywały w pieczy instytucjonalnej, najczęściej w „domach dziecka”. Do placówek opiekuńczo-wychowawczych kierowane są dzieci, których rodziny nie wywiązują się z obowiązku prawidłowej opieki. Dane statystyczne prezentowane przez Rzecznika Praw Dziecka w 2016 roku (Szymańczak, 2016) sugerują, że dzieci i młodzież przebywające w systemie opieki zastępczej niejednokrotnie spełniają kliniczne kryteria doświadczenia traumy złożonej, chociaż jak dotąd nie ma jednoznacznych badań prowadzonych w Polsce w tym zakresie.

Celem badania była analiza roli spostrzeganego wsparcia społecznego, zachowań prospołecznych oraz kreatywności w relacji pomiędzy traumą złożoną a występowaniem objawów psychopatologicznych w grupie dzieci i młodzieży przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Oczekiwano, że spostrzegane wsparcie społeczne, zachowania prospołeczne oraz kreatywność będą pełnić rolę pośredniczącą w związku pomiędzy traumą złożoną a występowaniem objawów psychopatologicznych. Ponadto zakładano, że wyższe spostrzegane wsparcie społeczne, zachowania prospołeczne oraz kreatywność będą związane z obniżeniem objawów psychopatologicznych. Sprawdzano także istnienie związków pomiędzy objawami psychopatologicznymi a czynnikami socjodemograficznymi (płeć, wiek, czas pobytu w pieczy instytucjonalnej oraz objęcie opieką psychiatryczną lub psychoterapeutyczną).

Badanie miało charakter przekrojowy. W badaniu wzięło udział 312 wychowanków w wieku od 8 do 18 roku życia, jednak do dalszych analiz uwzględniono wyniki 253 wychowanków w wieku od 11 do 18 lat z rozwojem intelektualnym w granicach normy ($M = 14,5$; $SD = 2,1$), w tym 122 chłopców i 131 dziewcząt.

Uzyskane wyniki wskazują na znaczne rozpowszechnienie traumy złożonej w grupie młodzieży przebywającej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych - 84,6% wychowanków pieczy instytucjonalnej doświadczyło co najmniej trzech zdarzeń traumatycznych. Wyniki pokazały, że trauma złożona wiąże się z większym nasileniem ogólnych objawów psychopatologicznych. W grupie zwiększonego ryzyka występowania objawów zaburzeń internalizacyjnych znajdują się dziewczęta oraz starsi wychowankowie. Dłuższy pobyt w pieczy instytucjonalnej wiąże się z mniejszym nasileniem objawów PTSD (unikania oraz pobudzenia) oraz mniejszym nasileniem negatywnych symptomów emocjonalnych dotyczących trudności w funkcjonowaniu. Wyniki badania własnego podkreślają korzystną rolę spostrzeganego wsparcia społecznego dla zdrowia psychicznego. Zaobserwowano mediacyjną rolę spostrzeganego wsparcia od rodziny w związku między traumą złożoną a występowaniem objawów psychopatologicznych. Zachowania prospołeczne wiążą się pośrednio z mniejszym nasileniem objawów potraumatycznych, poprzez spostrzegane wsparcie społeczne. Wyniki sugerują, że kreatywność codzienna może pełnić funkcję ochronną w odniesieniu do nasilenia objawów lęku i depresji oraz zaburzeń internalizacyjnych. Natomiast kreatywność artystyczna zdaje się pełnić przede wszystkim funkcję ekspresyjną, która nie zawsze wiąże się ze skuteczną regulacją emocji. Jednocześnie uzyskane rezultaty wskazują, że wyższy poziom spostrzeganego wsparcia społecznego oraz zachowań prospołecznych sprzyja rozwojowi postawy kreatywnej.

Wyniki niniejszej rozprawy doktorskiej wskazują, że skuteczność udzielanej pomocy oraz poprawa funkcjonowania młodzieży z placówek opiekuńczo-wychowawczych wymagają rozumienia złożoności doświadczeń traumatycznych, pogłębionej wiedzy na temat występowania objawów potraumatycznych u dzieci i młodzieży oraz roli czynników chroniących i wspierających procesy rezyliencji. Uzyskane wyniki mogą stanowić istotne wsparcie przy planowaniu opieki terapeutycznej oraz specjalistycznej w celu wczesnego rozpoznania i odpowiedniego reagowania w przypadku występowania objawów psychopatologicznych. Ponadto biorąc pod uwagę wyniki badania, kadra pedagogiczna i specjalistyczna placówek opiekuńczo-wychowawczych może, odpowiednio do potrzeb grup ryzyka, planować i wdrażać ukierunkowane działania oraz zajęcia o charakterze prewencyjnym

Słowa kluczowe: trauma złożona, objawy psychopatologiczne, spostrzegane wsparcie społeczne, zachowania prospołeczne, kreatywność, młodzież przebywająca w pieczy instytucjonalnej.